

НОВІТНІ РЕЛІГІЙНІ ВІРУВАННЯ Й КУЛЬТИ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГОІНФОРМАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ

Розглянуто новітні релігійні вірування й культу в контексті нової енергоінформаційної парадигми.

Ключові слова: релігія, культ, нові релігії, енергоінформаційна парадигма, культура, суспільство, віра, людина.

Рассмотрены новые религиозные верования и культы в контексте новой энергоинформационной парадигмы.

Ключевые слова: религия, культ, новые религии, энергоинформационная парадигма, культура, общество, вера, человек.

We consider new religion and cult context of new energy and information paradigm.

Key words: religion, cult, new religion, energy and information paradigm, culture, society, belief, the person.

Суттєві зміни в усіх сферах суспільства, загострення соціальних протиріч і конфліктів, руйнування суспільних і політичних інститутів стали причиною культурно-світоглядної, духовної кризи. На тлі зростаючого розчарування в колишній системі цінностей і профанізації суспільства виник вакуум, який спричинив до духовної невдоволеності. Вищевказані фактори стали причиною поживалення традиційних релігій — християнства, ісламу, буддизму, іудаїзму і появи різноманітних нових релігійних течій. У просторі культури постмодерну виникло безліч віровчень і релігійно-містичних практик, кожна з яких пропонує свій варіант досягнення тих або інших цілей. У суспільстві посилюється інтерес до містики, окультизму й езотерики, набуває значного поширення так звана «нова релігійність» — еkleктична суміш окремих елементів традиційних релігій, східної містики, популярних псевдонаукових теорій, різних марновірств і міфів.

Метою дослідження є розгляд нових релігійних вірувань і культів у контексті енергоінформаційної парадигми.

Вивченню вірувань і організації різноманітних нових релігійних напрямів приділяється значна увага релігієзнавців, філософів і культурологів. Дослідження нових релігійних рухів розпочаті наприкінці 1960 рр., утім інтерес до них не зменшується. Основні особливості цих рухів розглядали такі вчені, як А. Баркер, Б. Уілсон, Р. Старк, Р. Елвуд, Д. Бромлі, В. С. Бейнбрайт, Дж. Салиба, П. Кларк, П. С. Гуревич, Л. Н. Мітрохін, С. Б. Філатов, Є. Г. Балагущкін, Л. І. Григор'єва, І. Я. Кантеров, Д. А. Таєвський, О. У. Бурлуцька, О. В. Воронкова.

У загальному контексті проблемних питань нових форм релігійності окремо розглядається й аспект езотеризму в його зв'язку з проблемами духовно-містичних і релігійних пошуків у працях А. Дугіна, Ю. Курносова, Л. Скворцова, Є. Зоріної, Л. Фесенкової, В. Розіна, Ю. Хена, Б. Фалікова. Масонство, теософію й реріханство як нетрадиційні релігії досліджували В. Новікова, В. Кучуріна, В. Аксючица, М. Еліаде.

Загалом аналіз літератури свідчить: незважаючи на достатньо велику кількість наукових досліджень, у яких тією чи іншою мірою розкриваються різні аспекти вибраної теми, вона ще не вичерпана й потребує подальшого осмислення й структуризації здобутих знань, що особливо актуально в соціокультурній сфері.

Особливістю сучасних цивілізаційних процесів є посилення ролі релігійного фактора, як у суспільно-політичному житті суспільства, так і в житті конкретної людини. Наприкінці XIX ст. французький філософ Е. Шюре зазначав: «...релігія відповідає на запити серця, звідси її магічна сила, наука — на запити розуму, звідси її непереборна міць. Релігія без доказу й наука без віри стоять одна проти одної, недовірливо й вороже, неспроможні перемогти одна іншу» [10].

Релігія — складне, багатоаспектне явище, з яким пов'язане духовне життя суспільства і його культура. На думку російського філософа П. А. Флоренського, древні культури вражали й тим самим надавали можливість збагнути таємниці. Найсистематизованіше погляд на культ як основу культури представлений в «Філософії культури» П. А. Флоренського [7]. М. А. Бердяєв також уважав, що культура в первісний період свого розвитку була пов'язана з культом [4]. Тому релігія є невід'ємною складовою культури людства й в історії народів світу посідає важливе місце.

Якщо звернутися до історії, можна з'ясувати, що етика, мораль, моральні норми в більшості країн завжди мали релігійну спрямованість. Із релігією пов'язані значні досягнення культури: іконопис, архітектура, живопис, музика й ін. Багато служителів релігійних культів були видатними вченими, які зробили вагомий внесок у світову науку. Наприклад, Блаженний Августин (354–430), Фома Аквінський (1225–1274), Франциск Ассізький (1182–1226), Микола Коперник (1473–1543), Томас Роберт Мальтус (1766–1834), Грегор Іоганн Мендель (1822–1884) і багато інших. Однак сформована на базі божественних одкровенень минулого система суспільних цінностей не раз виправдовувала насильство, безправ'я, рабство й геноцид. Наприклад, в ім'я Бога хрестоносці здійснювали свої завоювальницькі походи, що призвело до кровопролитних воєн і вбивств. Таким чином, релігія — дуже неоднозначне явище, яке окрім негативних, дестабілізуючих факторів, може сприяти об'єднанню й духовному вдосконаленню людства.

Глобальна перебудова всіх сфер життя, духовна криза ортодоксальних релігійних інститутів і релігійного світогляду, що більше не в змозі виконувати прогресивну еволюційну місію, настанова традиційних релігій на пріоритет духовного над матеріальним і догматичність їхніх учень призвели до того, що людина почала шукати опору в нетрадиційних формах релігійності. Так, у суспільстві все більше спостерігається повернення до природних релігій і відродження в контексті сучасності древніх, дохристиянських вірувань, які представля-

ють себе в різних неоязичницьких організаціях, що претендують на первісність і справжність власних духовних традицій.

Найчастіше в науковій літературі нові релігійні організації називають узагальнюючим терміном «нові релігійні рухи». Здебільшого до них належать неординарні форми релігійності, що охоплюють безліч різноманітних груп людей і соціальних мереж, які діють як усередині, так і поза традиційними церквами [9]. Слід зазначити, що поняття їхньої новизни не має виняткового акценту на віковій характеристиці певної релігії, оскільки до категорії нових долучають давні релігійні вчення, які набули значного поширення на іншій території і є альтернативою традиційним релігіям, глибоко вкоріненим у побуті й культурі їхніх носіїв. Нові релігійні рухи — тисячі різноманітних напрямів — налічують мільйони послідовників, яким пропонують свою інтерпретацію існуючої картини світу, варіанти вирішення глобальних проблем людства й сучасної людини. На міжнародній арені об'єднання нетрадиційних релігій діють як могутні міжнаціональні корпорації, які займаються великим бізнесом, мають свої філії в багатьох країнах світу.

Для нетрадиційних релігій характерні такі основні ознаки, як віра в надприродне й система зв'язків з ним, що є необхідним атрибутом будь-якої релігії. Їм притаманні еклектика, мобільність, універсалізм, синкретизм, орієнтація на спільний містичний досвід, відкритість для послідовників різних релігій і релігійно-філософських систем тощо. Специфічною ознакою, притаманною певним віруючим, є сприйняття неорухів не лише як форми пошуку Бога, Абсолюту, а радше — як методу вирішення особистих проблем, прагнення психічного й фізичного оздоровлення нетрадиційним шляхом (медитація, йога тощо).

Наприклад, групи, що належать до руху «Нью-ейдж», відрізняються способами, якими вони ведуть людину в новий світ, але головне, у чому спостерігається їхня подібність, це необхідність зміни людини і її світу. За словами М. Еліаде, «вони представляють молодіжну культуру й виражають загальне захоплення окультизмом виразніше, ніж інші, більш ранні організації, подібні до Теософського чи Антропософського Товариств» [11].

Незважаючи на спільні ознаки, нові релігії різняться між собою за історичними і соціальними причинами, що зумовили їхнє виникнення, за характером догм, формами організації, ступенем адаптації в суспільстві, розмаїтстю вірувань і практик. Серед нових релігій є й психоделічні доктрини, які руйнують критичне мислення і викривляють свідомість віруючих, перетворюючи людей на «зомбі» і позбавляючи індивідуальності й свободи. За допомогою культу контролю свідомості, застосовуваного їх лідерами, руйнуються особистість людини, її здатність мислити й діяти самостійно.

Доведено, що прагнення до інтеграції різних релігійних вірувань і практик виникло не у ХХ ст. — воно супроводжує еволюцію релігії

протягом віків. Духовні течії, які передували руху «Нью-ейдж», також дотримували ідеї синтезу, наприклад, теософське товариство О. П. Блаватської прагнуло синтезу всіх релігій, і, на думку багатьох дослідників, теософія — віровчення Блаватської — вплинула на розвиток сучасного руху «Нью-ейдж».

Характерною особливістю нашого часу є співіснування релігійно-міфологічного мислення з раціональним і науковим. Ті самі люди в різних обставинах можуть переходити від одного типу мислення до іншого, і це характерно для будь-якого суспільства.

У суспільстві все більше виявляються прагнення до дотримання форми, ритуалу, обряду і значно меншою мірою — бажання з'ясувати сутність речей. Наприклад, йога — вже не є суто духовна й філософська дисципліна, оскільки перетворилася на систему фізичної культури, дзен, що був видозмінений додаванням нових ритуалів і атрибутки, асоціюється в багатьох зі стрільбою з лука, пасивними формами медитації й іншими видами діяльності.

Ю. В. Рижов у праці «Ignoto Deo»: нова релігійність у культурі й мистецтві» висловлює думку про те, що сучасна людина не тільки «нетрадиційно» релігійна, але й полірелігійна, тобто еkleктично поєднує різні вчення й практики. Зокрема, характерна ознака нашого часу — це значне поширення «профанної езотерики» або неоспиритуалізму, позбавлених глибокого духовного змісту (коли елементи традиційних і нових езотеричних і релігійних учень існують у контексті матеріалістично орієнтованої масової культури). Створений масовою культурою «гомо езотерикус» — це «ідеальний тип» носія нової релігійності, на який не так часто трапляється в такій гротескній формі, але ті чи інші його риси характерні для багатьох людей нашого часу[6].

Проблема еволюції релігійності викликає посилений інтерес не тільки філософів, культурологів, релігієзнавців, соціологів, але й православних богословів, оскільки від того, які тенденції в релігійності переважатимуть, залежатимуть розвиток культури й майбутнє цивілізації.

Для більшості нових релігійних вірувань характерне холистичне бачення світу — речі сприймаються як єдині у Цілому. Усі елементи космосу взаємозалежні й впливають один на одного. Вони основані на єдності людини й природи, єдності всього на Землі, і наука сьогодні експериментально підтверджує ці положення. Багато вчених вважають, що сучасна фізика й східні містичні вчення мають немало спільного [2; 3; 5; 12]. Наука дійшла висновку про існування єдиного енергоінформаційного поля Всесвіту.

У науці відбувається синтез різних дисциплін з різноманітних сфер пізнання; по суті, формується цілісно-холистичний світогляд, доводиться можливість існування «духовного» або «тонкого» світу. Передбачається, що в цьому, за релігійною термінологією, «Божественному світі», а за науковим визначенням — інформаційному просторі,

зберігаються відомості про все Сущє. До них може, в принципі, мати доступ і людський мозок. Іншими словами, Всесвіт розглядається як своєрідний гігантський «комп'ютер» з безмежною пам'яттю й індикаторами нескінченних розмірів в умовах необмеженого часу. Цієї ідеї в термінах дійшли багато вчених і філософів: Платон — «Світ ідей», Ньютон — «Абсолют», Гегель — «Дух, що саморозвивається», Налімов — «Семантичний Всесвіт», Вернадський — «Ноосфера», Пенроуз — «Супер-ЕОМ». Уведені ними поняття є синонімами «космічного» розуму. Отже, розробка нового наукового й філософського світогляду ґрунтується не на конфронтації наукового й езотеричного знання, Науки і Релігії, а на їхньому союзі. [1]

Таким чином, у рамках енергоінформаційної парадигми постає питання про розуміння сутнісного змісту й основи світогляду як фундаменту нової енергоінформаційної картини світу й людини. Зростає розуміння ролі й значимості духовності у формуванні нової цілісної картини світу й людини, їх енергоінформаційної сутності. Невипадково в сучасній західній філософії акцентовано на виявленні «структури внутрішнього, духовного світу людини, її духовності, рефлексивної свідомості, особистості, індивідуальності як осередку принципових видових відмінностей Homo Sapiens і кожного окремого представника людства» [8, с. 27]. Людство, яке пройшло через чотири типи мислення: міфологічний, релігійний, філософський і науковий, — з усією очевидністю усвідомило необхідність синтезу всього кращого, що знайшла людська думка в означених системах.

Усі світові релігії мають загальну історію походження, єдину вихідну інформацію. І, можливо, фундамент давніх релігій — знання, яке й передувало виникненню віри людини у божественне начало, що породило в подальшому всілякі релігії й розділило у свідомості людини світ на дві частини — видимий, речовинний і невидимий, ірраціональний, котрий, як стверджують традиційні релігії, апріорі не може бути осягнути і пізнаним людиною. Але чи так це?

Людина схильна приймати на віру все що завгодно, якщо це подається з великим ентузіазмом. За нашим переконанням, не можна вірити всьому сказаному кимось, як справжньому знанню. Обмежене сприйняття самого себе перетворює віру на професію й позбавляє людину можливості духовного пошуку. Важливо не стільки сліпо дотримувати встановлених яким-небудь авторитетом норм і правил, якими б прекрасними вони не були, скільки формувати свої цінності й переконання, розуміти й відчувати їхню природу. Істину можна осягти лише через усвідомлення й сприйняття всередині себе. Жоден учитель або вчення не відкриють істинного знання, тому що це — лише шаблони, догматизовані норми, прийняті суспільством, релігійними групами і їхніми лідерами. Долучаючись до тої або іншої групи, сповідуючи ту або іншу релігію, людина поклоняється не Богові, а уявленню цих груп про нього, визнає суспільну систему цінностей, що гальмує її особистий розвиток і духовний пошук, початком якого

повинен бути сумнів і бажання знайти свою справжню природу, природу Бога і світу, в якому живемо.

Зміщення значенневих акцентів сучасності від «профанного» світогляду до езотеричного сприйняття реальності, зміщення фокуса самої релігійності з колективних вірувань до особистісної віри свідчать про процеси переосмислення, очищення й відживання старих догматизованих форм, що й визначає нині дух епохи. Ці процеси сприяють трансформації світогляду сучасної людини, зокрема релігійної, і уможливають ставитися до себе й світу не з позицій догматизованих релігій, а з позицій людини, здатної самостійно формувати своє життя, розкривати внутрішній потенціал, розширювати простори свідомості, жити в гармонії з природою і її законами.

Віра є найважливіша складова світогляду людини, її життєва позиція, переконання, етичне і моральне правила, норма, звичаєм, за якими, точніше, всередині яких, вона живе, діє, мислить і відчуває. Особистісна віра основана на індивідуальному досвіді, в процесі якого людина здобуває знання.

Нині спостерігається зміна світоглядних парадигм, оскільки народжується не нова релігія, а нова віра — інше ставлення до світу й самого себе. Віра, така необхідна кожній людині, не зникає, а змінює свої форми й характер уможливорює віднайти знання й цілісність.

Імовірно, «Рай», про який говорять традиційні релігії, є відлунням древніх знань, відображених саме в такий спосіб у релігійній свідомості. Повернення до так званого «Раю» пов'язане з набуттям людиною цілісності, досягненням симбіозу, за якого природа людини не розділяється, а стає єдиною. Нові релігійні напрями саме в еволюції людини завдяки її духовному вдосконаленню пропонують досягнення цього «Раю».

Очевидна певна подібність, метою якої, безумовно, є духовне вдосконалення в процесі життя. Бути релігійним — не значить дотримувати тієї або іншої релігії, належати до тих або інших релігійних груп і культів, а бути відкритим до знання, цього світу і світу невідомого й поки не пізнаного, шукати Бога, відтворююче начало насамперед у собі, у своєму серці. Вища точка рівноваги — «Рай» — тут, на Землі, всередині себе.

Нині людство наблизилося до виникнення нової духовності, в основі якої вже не віра, а знання, орієнтоване на вивчення зовнішнього й внутрішнього світу людини в її цілісності. І в контексті нової енергоінформаційної парадигми, що перебуває в стані формування, стає можливим виробити новий світогляд, відправною точкою якого є Людина, але це тематика подальших досліджень.

Список літератури

1. Дульнев Г. Н. От Ньютона и термодинамики к Биоэнергoinформатике / Г. Н. Дульнев // Сознание и физическая реальность, 1996. — Т. 1. — № 1-2. — С. 93–97.

2. Капра Фритьоф. Дао физики / Ф. Капра. — СПб. : «ОРИС», «ЯНА-ПРИНТ». — 1994.
3. Куракина О. Д. Физика и реальность: Об идейном «параллелизме» между современной физикой и восточной мудростью / О. Д. Куракина // Математика, естествознание и культура. — М., 1983.
4. Лисюткин О. М. Понятие «культ» в светских и религиозных исследованиях первой трети XX века / О. М. Лисюткин // Религия, общество, государство в XX веке. — М., 1991. — С. 75.
5. Поликарпов В. С. Наука и мистицизм в XX в. / В. С. Поликарпов. — М., 1990. — С. 23.
6. Рыжов Ю. В. Ignoto Deo: Новая религиозность в культуре и искусстве. / Рыжов Ю. В. — М.: Смысл, 2006. — 328 с.
7. Флоренский П. А. «Философия культа» Религия, общество, государство в XX веке / П. А. Флоренский. — М., 1991. — С. 118.
8. Шаронов В. В. Основы социальной антропологии / В. В. Шаронов. — СПб, 1997. — С. 44.
9. Штерин М. Новые религиозные движения в России 1990-х годов / М. Штерин // Старые церкви, новые верующие. — Под ред. К. Каарияйнена, Д. Е. Фурмана. — М.; СПб. : Летний Сад, 2000. — С. 105.
10. Шюре Э. Великие посвященные / Э. Шюре. — М., 1990; СП «Книга-Принтшоп». — С. 419.
11. Элиаде М. Оккультизм, магия и моды в культуре / М. Элиаде. — М., 2002. — С. 105.
12. Talbot M. *Mysticism and the New Physics*. London: Henley; Routledge, 1981; *The Metaphors of Consciousness*. N.Y., 1981; Restiuo S.P. *Parallels and Paradoxes in Modem Physics and Eastern Mysticism* // *Social Studies of Sciences*, 1978. Vol. 8, № 2;

Надійшла до редколегії 10.12.2012 р.